

راهنمای پژوهش درباره دعقل خزاعی - عبدالحسین طالعی
فصلنامه تخصصی مطالعات قرآن و حدیث سفینه
سال یازدهم، شماره ۴۱ «ویژه پژوهش‌های رضوی»، زمستان ۱۳۹۲، ص ۱۷۰ - ۱۹۰

راهنمای پژوهش درباره دعقل خزاعی

عبدالحسین طالعی*

چکیده: دعقل خزاعی شاعری نامدار از سلسله سوم و در شمار باران امام رضا علیهم السلام است. و قصيدة تائیه او که در حضور حضرت رضا علیهم السلام خوانده، در میان اشعار او شهرت خاصی دارد. این مقاله، گزارشی است از حدود ۱۵۰ منبع در مورد دعقل، که در چهارده بخش سامان یافته است، از جمله: کتابهای چاپی و خطی، مقالات نشریات و کتابهای مرجع، پایان‌نامه‌ها، آثار مربوط به قصيدة تائیه، آثاری به زبانهای غیر از فارسی و عربی.

کلیدواژه‌ها: دعقل خزاعی - منبع‌شناسی / ادبیات شیعی - سلسله سوم هجری / دعقل خزاعی - قصيدة تائیه.

---

*. عضو هیئت علمی دانشگاه قم، دانشجوی دوره دکترای دانشگاه آزاد اسلامی، واحد علوم و تحقیقات Taleie20@gmail.com

۱- در زمانی دشوار که ناپکاران اموی و علیمی در برابر خاندان نور - علیهم سلام الله - هم زبان تیغ گشودند و هم تیغ زبان، جناب دعل، پیام این جمله زیارت مؤثر را به خوبی دریافت که: «قتل الله من قتلکم بالآيدي والآلسن» و اگر زمینه و زمانه، با جهاد تن تاسب نداشت، باری، با جهاد بیان به یاری آل الیت شافت.

بدین سان، جان در ره آرمان آسمانی خاندان وحی نهاد و جاودانه شد. کلماتی آتش‌گون از خود بر جای گذاشت، و از این جهان گلشت. جسمش رفت و یاد نیکویش ماند، که همچنان هست و خواهد بود.

۲- تداوم آن راه مقدس، امروز به این است که آن جهاد شکوهمند فرهنگی در صحنه بیان و بنان تداوم یابد، و حیات جاودانه دعل، همچون شجره طیبه، برای ما نیز چون پیشینیان ثمرات تازه و بهشتی داشته باشد.

و این کار، به پژوهش و ترویج نام و مرام دعل خزانی سامان می‌گیرد.

۳- این کتابنامه، فهرستی است از متابعی که در مورد جناب دعل خزانی شاعر مجاهد دار بر دوش و صحابی وفادار حجت هشتم صلوات الله علیه نوشه شده است.

اندیشه تدوین این کتابنامه زمانی در ذهن نگارنده شکل گرفت که لحظاتی پر برکت را در کتابخانه تخصصی امام رضا صلوات الله علیه می‌گذراندم؛ با نگاهی به یک قفسه که نزدیک به ۲۵ کتاب و مقاله در مورد جناب دعل در برداشت، و من تدوین و نشر آن فهرست را به عنوان گامی در راه پژوهش و نگارش درباره جناب دعل خزانی مناسب دیدم.

بدین روی، کاری نسبتاً مفصل، با تبرک به آن نقطه آغازین انجام شد، که به این فهرست - حدود ۱۵۰ مدخل - انجامید.

۴- این کتابنامه، با کمک گرفتن از: سایت کتابخانه ملی، سایت کتابخانه‌های ایران (Lib.ir)، مقالات نور (Noormags.com)، و چند کتابنامه مکتوب شکل گرفت؛ که سپسگزار و دعاگوی مدیران و

دست اندر کاران تمام آن منابع پیشین هستم

البته بدین لحظه که این کار - تا اندازه آگاهی نگارنده - بی سابقه است، تقاضه و نوافص در آن دیده می شود که انشاء الله به کمک اهل نظر روی به کمال می نهد. هویت کار فهرستی، آن است که همواره «ناتمام» میماند.

۵- ساختار کتابنامه چهارده بخش دارد، به ترتیب:

کتابهای چاچی (فارسی، عربی)؛ نسخه های خطی (فارسی، عربی)؛ مقالات (فارسی، عربی)؛ مدخل های کتابهای مرجع (فارسی، عربی)؛ مقالات در تقدیم و معرفی کتابها (فارسی، عربی)؛ پایان نامه ها؛ موارد غیر کتابی؛ استقبال ها، معارضه ها و ترجمه های قصاید داعل؛ آثار مكتوب به زبان های دیگر (غیر از فارسی و عربی).

در درون هر بخش، منابع، به ترتیب الفبای عنوان یاد شده اند.

۶- غالب این منابع را از نزدیک دیده ام. شماری را مستقیماً ندیده ام که به منابعی که آن را یاد کرده اند، اشاره شده است. و فضل تقدیم را، همراه با مسئولیت مطلب بدانها ارجاع داده ام. در باب منابع، توضیحی مختصر آمده و البته بنا بر تفضیل نبوده که خوانندگان این فهرست، بدان نیاز ندارند. بعلاوه، مجله بازنگری در ویرایش های بعدی هست.

۷- بدیهی است که هیچ کس نمی تواند صحت و استواری درونمایه تمام این منابع را تضمین کند. نشر چنین سیاهه ای، مقدمه ای است بر تقدیم و بررسی محتوای این منابع، تا این هدف بلند، روی به کمال نهد و قصور و تقصیر خود در «داعل شناسی» را در آینه آثار پیشین بینیم.

۸- تشویق های برادر محقق و مخلص جانب محسن صادقی، این ناتوان خسته جان را در سر و سامان دادن به اوراق آشفته برانگیخت؛ که تلاش او مأجور، و خلوص نیت او در آستان بلند امام هشتم صلوات الله عليه مقبول باد.

دعای خیر حضرت بقیة الله امام موعد - عجل الله تعالى فرجه الشريف وجعل أرواحنا لتراب مقدمه البقاء - شامل حال همگان باد، که در این زمانه عسرت، سخت بدان نیازمندیم.

حسین سیدی) مشهد: به نشر، ۱۳۹۱، ش، ۱۷۵ ص.
این کتاب که نخستین کتاب از سلسله «شاعران
شیعه عرب» است، به صورت داستان بلند به
شرح حال دعل می‌پردازد. پیش از آن زندگی
پنج شاعر شیعی فارسی زبان از همین ناشر چاپ
شده بود.

* دعل بن علی خزاعی شاعر دار بر دوش
محمد جواد گوهری، تهران: امیرکبیر، ۱۳۶۸
ش، ۱۶۹ ص.

* دعل خزاعی، باقر قربانی زرین، تهران: کتاب
مرجع، ۱۳۹۲، ش، ۹۲ ص.

* دعل خزاعی
علی اکبر ولایتی، تهران: امیرکبیر، کتابهای جیبی،
۱۳۹۰ ش، ۱۱۷ ص. (شمه ۲۹ از سلسله آفرینشگان
فرهنگ و تمدن اسلام و ایران)

* دعل خزاعی در شوش – الشاعر الثائر
میرعبدالامیر مقدم نیا، اهواز: اوقاف خوزستان،
۷۲ ص.

* دعل خزاعی، شاعر انقلابی
سیدعلی کمالی دزفولی، شاگرد او سید مجتبی
مجاهدیان در مقاله «من از مصاحب آفتاب
می‌آیم» از این کتاب او یاد می‌کند. معارف، ش
۷۴، اسفند ۱۳۸۸ (نقل از آن سایت حوزه)

* دعل خزاعی شاعر دار بر دوش

۱. کتابهای چاپی فارسی

* از نجای اندوه (ترجمه و شرح تائیه)

سید مرتضی موسوی گرمارودی، مشهد: بنیاد
پژوهش‌های اسلامی، ۱۳۸۸، ش، ۱۴۸ ص.

* تحلیل، شرح و ترجمه دیوان دعل خزاعی
حیدر سهرابی، تهران: نمگستان، ۱۳۹۱، ش، ۴۸۰ ص.

ظاهرً پایان‌نامه نویسنده بوده است.

* ترجمه و تفسیر قصیده (تائیه) دعل خزاعی.
شمس گیلانی. قم: مهر، می‌تاریخ، ۹۶ ص،
رقعی.

در مقلمه اشاره شده که کتاب در ۱۳ شهریور
۱۳۲۹ شمسی (۲۱ ذی‌قعده ۱۳۶۹ قمری) به پایان
رسیده و نخستین بار در ۱۳۲۹ در قم، چاپخانه
تابش چاپ شده و این چاپ دوم کتاب است.
از نویسنده، کتابهایی مانند: تاریخ علماء و شعرای
گیلان، و کشکول شمس مستشر شده است.

در این کتاب، ذیل هر بیت از قصیده، ترجمه
واژگانی و توضیحی کوتاه آمده است.

* ترجمه و شرح دیوان دعل خزاعی شاعر
بر جسته اهل بیت

ضیاء حسین الاعلمی. ترجمه محمدرضا هاشم
لو، رشت: دانشگاه گیلان، ۱۳۹۲، ش، ۲۷۲ ص.

* داستان زندگی دعل خزاعی

محمد رضا خوشل (با نظرات علمی دکتر سید

مصطفی قلی زاده، قم؛ بوستان کتاب، ۱۳۸۸
ش، ۱۱۲ ص، رقعی.

سومین چاپ کتاب است، که در پژوهشکده
باقرالعلوم عالی شهر قم در سلسله «شاعران قبیله
نور» تلوین شده است و شرح حال او و مروری
بر اشعارش را در بر دارد.

* دعلب شاعر امام رضا علیه السلام

حسین چوین، قم؛ روح، ۱۳۸۷ ش، ۱۸۱ ص.
نویسنده (تولد ۱۳۱۴ ش)، زاده تجف، استاد
ادیبات عرب در دانشگاه چمران اهواز است. وی
این کتاب را درباره شوش و تاریخ آن نوشت و در
نزدیک به نیمی از کتاب را به دعلب و اشعار او در
باب خلفای عباسی اختصاص داده است. او
کتابی دیگر دارد به نام «صرف، نحو و بلاغت
اشعار دعلب»، و نیز مقاله «واژه‌های فارسی در
اشعار دعلب» (چاپ شده در مجله دانشکده ادبیات دانشگاه
تهران)؛ نیز در سال ۱۳۶۸ شمسی، ریاست کنگره
دعلب در اهواز را بر عهده داشته است.

* راز دعلب

فریبا کلهر، تهران: بنیاد بعثت کودکان، ۱۳۷۵
ش، ۲۴ ص، مصوّر رنگی، نقاشی: سید حمید
شریفی
ترجمه انگلیسی آن در نشریه زیر:
سفینه انگلیسی، سال ۳ شماره ۹، ژانویه تا فوریه
.۲۰۱۰

* زندگانی دعلب بن علی خرّاعی

سید عبدالرحیم ذکری، ۱۳۶۱ ش / ۱۴۰۲ ق،
۵۳ ص. (به ضمیمه احتجاجات لام جواد با علمای سنت).
نویسنده از علمای خوزستان بوده و کتاب را به
صورت تایپ دستی انتشار داده که به دلیل کمبود
امکانات، خالی از غلط نیست. ترجمه فارسی و
شرح کوتاهی بر شعر را در بردارد.

* زندگی نامه دعلب بن علی خرّاعی

به ضمیمه کتاب میزان العقاید نوشتہ شهید شیخ
محمدعلی صدحروی سبزواری ملقب به حسام
الشیعة (۱۳۰۵ – ۲۸ صفر ۱۳۳۵ قمری) تهران:
رویش جوانه‌های فردا، ۱۳۸۸ ش.

میزان العقاید به اهتمام محمدامین حسامی نواده
مؤلف چاپ شده است. مقدمه‌ای مفصل در
شرح حال مؤلف دارد که در آن از کتاب مرآة
التواریخ او یاد و نقل قول می‌کند. وی مردی
دانشمند بوده که در روسنامه «صدحرو» سبزوار
به تبلیغ دین اشتغال داشته و همانجا به شهادت
رسیده است.

زندگی نامه دعلب (ص ۱۷۱-۱۹۱) ضمیمه این
کتاب است که ظاهراً تأليف آن قید نیست. شاید
از نوشتنهای فرزندش (شیخ مرتضی حسامی -
متوفی ۱۳۸۴ شمسی) یا نواده‌اش محمدامین
حسامی باشد.

می‌شناسیم:

- ۱- تصحیح سید مهدی رجائی، در کتاب: بیست و پنجم رساله فارسی، علامه مجلسی، قم: کتابخانه آیت الله مرعشی، ۱۴۱۲ق، ص ۹۹۵۱، بر اساس نسخه مرعشی ۱۸۷ و رضوی ۳۳۰۷.
- ۲- به اهتمام تقی بینش (در مجله نمه آستان قلس، شمله ۲۸، خرداد ۱۳۴۶ ش).

* شرح فارسی تائیه دعل

عباسقلی سپهر، ضمن: ناسخ التواریخ، زندگی نامه حضرت رضا علیهم السلام، ج ۱۴، ۱۳۵۶ ش، ص ۳۰۷ - ۲۶۹

سپهر، ضمن شرح حال امام رضا علیهم السلام، شرحی لغوی بر تائیه دعل آورده است.

* شمشیر نامرئی جناب دعل خزاعی

مهدی و حیدر صدر تصویرگر: حکیمه شریفی، ۱۲ ص، مصور، رنگی تهران: مجمع جهانی اهل بیت، ۱۳۸۵ ش. (دوین کتاب لسله داستانهای منعی)

* قصیده تائیه دعل خزاعی

ترجمه منظوم امید مجده، با استفاده از شرح علامه محمدباقر مجلسی.

تهران: معیار، ۱۳۸۰ ش، ۱۲+۲۳ ص.

با سرمایه شرکت توسعه نیشکر و صنایع جانبی به مناسبت راه اندازی کارخانه شکر کشت و صنعت دعل خزاعی در خوزستان چاپ شده

* زندگی نامه دعل خزاعی شاعر امام رضا علیهم السلام

علیرضا کریمی، قم: روح، ۱۳۸۶ ش، ۲۱۹ ص

* شاخه‌های شکسته

صلیقه و سمقی، تهران: اطلاعات، ۱۳۸۲ ش،

۸۲ ص. شامل:

- شرح حال مختصر دعل و سرگذشت قصیده‌اش.

- متن قصیده با ترجمه و شرح مثور به نشر فارسی معاصر، و توضیح مفرادات آن.

سپس قصیده رایه دعل با ترجمه مثور و توضیحات مختصر آمده.

فهرست منابع، اعلام و اماكن در پایان آمده است.

* شرح تائیه دعل خزاعی

محمدباقر مجلسی، تصحیح علی محلث. تهران، ۱۳۵۹ ش، ۸۴ ص، رقعی.

یکی از مهمترین و معتبرترین شروح قصیده دعل است. مصحح، کتاب را بر اساس دو نسخه خطی چاپ کرده: الف: نسخه‌ای از کتابخانه استاد سید جلال الدین محلث ارومی، ب. نسخه کتابخانه مجلس که در فهرست آن (ج ۱۴ ص ۱۱) معرفی شده است.

مصحح اشاره می‌کند که چاپ این شرح را به امر پدرش استاد سید جلال الدین محلث ارومی انجام داده است. دو تصحیح دیگر از این رساله

است.

پس از مقدمه‌ای در شرح حال مختصر دعل و قصیده‌اش، ترجمه منظوم دعل در ۱۷۹ بیت آمده با مطلع:

کاروان عشق می‌راند به پیش / عاشقان در گفت
و گو با یار خوش

* قصیده تائیه دعل خزاعی

نگارش و ترجمه به شعر فارسی: عزیزالله حاجی مشهدی.
همراه و با استقاده از شرح علامه محمدباقر مجلسی.
تهران: واحد تحقیقات بنیاد بعثت، ۱۳۹۳ ش، ۱۰۲

بخش اول، شرح تائیه به نثر فارسی است که نویسنده شرح علامه مجلسی را ذیل هر بیت در پاورقی آورده است. بخش دوم (ص ۵۵ به بعد) ترجمه منظوم تائیه به شعر نو فارسی است. مطلع آن (ترجمه: «تجاوین بالأرمان والزفرات»):

تنی چند مويه گران بس انداش شماره / به آواز در پاسخ یکدگر / بسی ناله و سوز و بس آه الوده با درد / گفتند کلامی که کس در نمی‌یافتد معنای آن را.

* کند و کاوی در حیات و اندیشه سیاسی دعل خزاعی، علیرضا میرزا محمد
تهران: پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات

فرهنگی، ۱۳۸۸ ش، ۱۶۱ ص.

بخش منابع مشتمل، حلود ۱۶۰ منبع را نام می‌برد که درباره دعل بطور ضمن پرداخته‌اند و این یکی از امتیازات کتاب است.

* مادح اهل عصمت، دعل..

سید ابوالفضل ابن الرضا، تهران: اتحاد، ۱۶ ص، جیبی.

در مقدمه پس از گزارش قصیده دعل، به شاعران اهل بیت توصیه می‌کند که دعل را سرمشق خود قرار دهنده و از کلمات سخیف در شعر خود اجتناب کنند، به ویژه کلماتی که از فرهنگ عرف و صوفیه نشأت می‌گیرد. وی به دو کتاب دیگر خود (کتاب شعر و موسیقی، کتاب عقل و دین) ارجاع داده است. متن اصلی شامل ۱۳۹ بیت شعر در ترجمه منظوم تائیه دعل است که با این بیت آغاز می‌شود:

چون نالد بلبلی در باغ و گلزار / بتالنی همه مرغان
به اشجار

چون نالد آن، بگوید این جوابش / که بین دوستان راز است و اسرار سپس چند بیت به سبک دیگر به عنوان خاتمه آورده است.

نویسنده، همان کسی است که در آن سالها، کتابهایی نوشت مانند عقل و دین که بحثی مفصل

ذیل هر بیت، صرف و نحو، مفردات و معنای بیت به فارسی آمده است.

* مردان خدا: فرزدق در مکه، دعل در مرو
اسدالله ناصح، تهران: نهضت زنان مسلمان،
۱۳۶۲ ش، ۸۳ ص.

* ثلاثة من الاعلام، شريف رضي، دعل،
عكاشه
خليل رشيد، نجف ۱۹۵۵ (قرباني، ۱۷ ص)

* حياة دعل الخزاعي
بدر مقداد، دمشق ۱۹۵۴ (قرباني، ۱۷ ص)
* دراسات في التراث الادبي
عبدالمجيد راقط. بيروت: الغدير، ۱۹۹۸م/۱۳۷۷ش.

* دعل الخزاعي
جرجس كنعان، بغداد ۱۳۶۸ ق (قرباني، ۱۷ ص)

* دعل بن على الخزاعي
حسين موسى

* دعل الخزاعي: سيرته وأقوال العلماء فيه
سید محسن الحسینی العاملی، دمشق: الحسینی
العاملی، ۱۳۶۸ ق، ۱۰۷ ص.

ظاهرًا بخشی از اعیان الشیعه است.

* دعل بن على الخزاعي شاعر آل البيت
عبدالکریم الاشتر، دمشق، ۱۴۰۴ / ۱۹۸۴.

* دعل بن خزاعي شاعر آل البيت
على عبد عسیران خزاعي، با مقدمه حسین علی
محفوظ، بغداد: المکتبة العلمیة، ۱۳۸۴ / ۱۹۶۵م.

در اثبات شفاعت دارد. نیز در شمار آثار چاپ شده او در آن سالها - که در پایان کتاب مادر اهل عصمت یاد کرده - این کتابهایست: مرآة الآیات، کلمات قصار امام حسین علیه السلام، گنج گهر (سخنان پیغمبر)، گنج حقائق، رساله حقوق، عشق و عاشقی، حقیقت العرقان، التقیش، فهرست عقاید عرفا و صوفیه (چهار کتاب اخیر، نقد عرفان و تصوف است)، فهرست عقاید امامیه، خزینه جواهر، دین ج ۱ و ۲، فهرست عقاید امامیه، خزینه جواهر، شعر و موسیقی، گلشن قاسی، دلیل حکم محسن، مثنوی منطقی، اسلام دین کار و داش، گنج سخن.

همین نویسنده در سالهای بعد، خود منبعی شد برای نشر عقایدی در برابر مکتب اهل بیت، و به دشمنی با این حقایق پرداخت. خداوند، ایمان ما را در برابر هجوم شیطان نگاه دارد و عاقبت ما را ختم به خیر کند. آمين.

* مجمع المصائب والمناقب

سید مهدی مرعشی نجفی، قم: تولی، ۱۳۸۷
ش، ۱۶۲ ص.
کتاب، شرح تائیه دعل به فارسی است، به سال ۱۳۹۶ قمری تألیف شده و دو بخش اصلی دارد:
۱۳۰ صفحه به شرح قصیده دعل اختصاص
یافته و ۳۰ صفحه به بعد، شرح قصیده میمیه
فرزدق درباره امام سجاد علیه السلام است.

* دعبل الخزاعي شاعر اهل البيت عَلِيهِ‌السَّلَامُ (١٤٨) -

(٢٤٦)

على حسين عرب الدعبلی. شيكاغو: المدرسة
الحرّة (The open school)، ١٤٢٥، ٢٠٠٤، ١٠٠
ص، رحلی.

شرح حال دعبل به نقل از: اعيان الشیعه، فهرس
التراش، الأغانی، معجم الادباء، تاريخ الاسلام،
لسان المیزان، الغایر، النجوم الزاهرا.

نیز: تلوعن بخشی از اشعارش، و اشاره به مزار او
در شوش (خوزستان) و تصاویری از آن.

* دعبل بن على الخزاعي: الصورة الفنية في شعره
کامل محمد محمد عویضة، بیروت: دارالكتب
العلمیة، ١٤١٣/١٩٩٣، ٢٣٨ ص. از سلسله «اعلام
من الادباء والشعراء».

* ديوان دعبل بن على الخزاعي
شرح: مجید طراد. بیروت: دارالجلیل،
١٤١٨/١٩٩٨، ٢٨٧ ص.

بخش «ترجمه دعبل من کتب الادب والتراجم»
پیوست کتاب است.

* ديوان دعبل بن على الخزاعي
شرح: حسن حمل، بیروت: دارالكتب العربي،
١٤١٤/١٩٩٤، ٢٥٠ ص.

* ديوان دعبل بن على الخزاعي
تحقيق: دکتور ابراهيم الاميوني، بیروت: دارالكتب
العلمیة، ١٤١٨/١٩٩٨ م.

توضیح: در مجله المورد، مجلد ٣٩ عدد ١ ص ١١٣.
و مجلد ٣٨ عدد ٤ ص ٦١، از آن یاد
می‌کند.

* دیوان دعل خزاعی

شرحه و قلم راه: ضیاء حسين الاعلمی، بیروت:
مؤسسة الاعلمی، ١٤١٧، ١٩٩٧ ص ٢٤٢.
٢٤٢ ص.

* دیوان دعل بن علی الخزاعی

جمعه و قلم راه و حقیقته: عبدالصاحب عمران
الدجیلی. بیروت: دارالكتاب اللبناني، ١٩٧٢. (افتتاحیه
قم شریف رضی)، ٤٢٨ ص.

نحوستین چاپ کتاب به سال ١٣٨٢ ق / ١٩٦٢
م انجام شده است. مقالمه مبسوط مؤلف (٩٠
ص) در شرح حال دعل در آغاز کتاب آمده
است. پس از آن ٥٠+٢٤٨ شعر از او با تخریج
دقیق آمده است. نظرات شخصیت‌ها و مراکز
علمی عربی در مورد چاپ اول کتاب (ص ٣٦٤
- ٣٧٧)، و پس از آن فهارس (قوافی، منابع کتاب،
منابع شرح حال دعل) می‌آید. قصیده تائیه در
صفحات ١٢٣ تا ١٤٥ آمده است.

* دیوان دعل بن علی الخزاعی، جمعه و حقیقته:
الدکتور محمديوسف نجم. بیروت: دارالتفاقفة،
١٩٦٢، ٢٣٦ ص.

نویسنده استاد دانشگاه امریکانی بیروت است.
قطعه ٣٣٠+٣٣ قطعه از اشعار دعل و با تخریج،
تلوعن کرده است. فهرست منابع، اعلام و اماكن

این قصیده در بیان مصادیب حضرت زهرا سلام الله علیها است.

حوالی فراوان دیگر نیز در نسخه آمده که مکمل مطلب متن کتاب است. این کتاب، از دقّت و عمق خوبی برخوردار است و باید چاپ مناسبی از آن صورت گیرد.

* شعر دعل بن علی الغزاعی، دکتر عبدالکریم الاشترا. افست قم: مکتبة الحیریة، ۱۴۲۷ ق/ ۱۳۸۵ش، ۵۵۸ ص.

پیش از این کتاب به سال ۱۹۶۴ توسط مجمع علمی عربی در دمشق منتشر شده است. در مقامه روش تلوین و تخریج اشعار را توضیح داده است. در قسم اول کتاب، ۲۴۰ شعر با تخریج آورده که نسبت آنها را به دعل، قطعی می‌داند. قسم دوم را به شعرهای اختصاص داده که فقط در کتابهای شیعه آمده است، شامل ۳۳ شعر (ص ۲۲۱-۲۲۸). در بخش سوم، شعرهای منسوب به دعل را آورده است (۶۵ شعر). بخش چهارم به شعرهای می‌پردازد که به دعل نسبت داده‌اند، اما از آن او نیست (۲۸ شعر).

ملحق به ترتیب حروف الفباء در شناسایی افراد، اماکن، اقوام و دیگر اعلامی است که در این شعرها یاد می‌شود (ص ۲۶۰-۴۴۰).

پس از آن، یک قصیده دیگر از دعل با توضیح

و قوافی پایان بخش کتاب است. تائیه دعل در صفحات ۳۵ تا ۴۴ با تخریج دقیق آمده است.

* **شرح قصيدة دعل**، کمال الدین بن معین الدین محمد فسوی فارسی (معروف به میرزا کمال فسوی).

چاپ سنگی ۱۳۰۷، ۲۲۴ ص جیبی. (چاپ به اهتمام شیخ جمال الدین بن محمدقی بن محمود مشنی عراقی).
شرحی مبسوط به عربی است که در سال ۱۱۰۳ در اصفهان نوشته شده است.
ذیل هر بیت، شرح مفردات، ترکیب‌ها، صرف و نحوف و بیان مراد کل بیت را می‌آورد.
در حاشیه صفحات ۱۲۹ تا ۱۳۶ قصیده‌های عربی آورده در ۲۴ بیت با مطلع:
احبیت ان امده الحبر الحلیم امیر ال مومنین ابا السبطین ولانا.

نیز در حاشیه صفحه ۸۱ تا ۱۰۵ مخمس در مدح امیر المؤمنین علیه السلام آورده با مطلع:
النفس بالله في الدنيا تشاغلي والعقل بالصبر في
العقبى يؤلمى / ثموى الوصى حمى عزى ومرتكنى / من
لى بعاصف شمال يلينى / الى الغرى قيلقينى وبنسانى
۳۳ بند از این مخمس نقل شده و پس از آن
می‌نویسد: «هذا ما وجد من القصيدة... رجاء لقولهم
فإن لم تكن قبلة فهم
أهل القول».

در حاشیه صفحات ۱۱۳ تا ۱۱۶ قصیده‌ای دیگر در ۱۹ بیت، ثبت شده با مطلع:
عاده الهر شيمة لاعداء / فجع الدين بختام الانبياء

اعلام آن می‌آورد (ص ۴۴۱-۴۴۷).

فهارس (اعلام، قبائل و طوائف، اماکن، قوانین،

اغراض و معانی، کتابها) پایان بخش کتاب است.

نزدیک به نیمی از منابع کتاب، منابع مخطوط

است که ضمن فهرست منابع، معرفی شده‌اند.

وی قصیده تائیه را یک بار در قسم اول (ص

۷۰-۷۷) و بار دیگر - به روایت منابع شیعی - در

قسم دوم (ص ۲۲۱-۲۳۸) آورده است.

* عباسی ثاؤ: دراسة عن الشاعر دعبد

الخزاعي

کاظم مظفر (۱۹۳۱-۱۹۷۸). یاد شده ضمن

شرح حال او در: آفاق نجفیه، عدد ۲۶،

۲۷۰-۲۷۲، ص ۱۴۲۳-۱۱، ۲۰۱۱.

* فحات من الادب الاسلامي

... علوی ملکی

گردیده‌ای از شعرهای مهم، از جمله تائیه دعبد در

بر دارد.

گزارشی از آن در سفرنامه حجّ نوشته

محمدعلی مهدوی راد به سال ۱۳۷۲ شمسی

تحت عنوان «ره‌آورده از دیار دوست» آمده

است (ویقات حجّ ش ۲۴، تبرستان ۱۳۷۷ ش و به تقلیل از آن

سایت حوزه)

۳. نسخه‌های خطی فارسی

* ترجمه قصیده تائیه دعبد

ترجمه بلون توضیح؛ مؤلف: مجھول؛ مرجعی
شماره ۴۴/۳، ۵ برگ.

* ترجمه قصیده تائیه دعبد

مختصر - به خط: ابوالقاسم ابن الحسن؛
مرعشی: ۶۰۴۴/۳۰ (فهرست ۴۷/۱۶).

* ترجمه قصیده تائیه دعبد

علامه محمدباقر مجلسی؛ معرفی ۲۵ نسخه
خطی - دنا ۱۱۴۲/۲-۱۱۴۳/۲.

* شرح حال دعبد و ترجمه قصیده تائیه

محمدحسن بن محمدعلی خراسانی (۲۴ ربیع
الثانی ۱۲۳۰)؛ مسجد اعظم قم ش ۸/۱۳۵-۲۱
(فهرست ۴۲۶/۱).

* شرح قصیده دعبد

ناشناخته؛ تحریر: سید عبدالباقي حسینی
کاشانی، ۱۲۴۷؛ مجلس ۹/۱۰۵-۹/۱۰۵؛ مجلس ۲۳/۳۶-۲۳/۱۲ دنا ۶/۹۱-۹۱.

* شرح قصیده دعبد

ناشناخته؛ تحریر: محمدجعفر بن رستم طلقانی،
جمادی الثانيه ۱۰۷۲؛ کتابخانه فحول قزوینی، (ف.
فحول ۲۷، دنا ۶/۹۱-۹۱).

* شرح قصیده دعبد

ناشناخته؛ تحریر: محمدامین خوانساری؛
مجلس ۱۲/۲۷۵-۱۲/۴۵۷؛ (ف مجلس ۱۲/۲۷۵، دنا ۶/۹۱-۹۱).

* شرح قصیده دعبد

ناشناخته، تحریر: ۱۲۴۸؛ مرجعی ۴/۲۹۰-۱۰.

مجلد ۳۹، عدد ۱، ص ۱۱۴ و ۱۱۶ از آن یاد کرده است.

* دیوان دعل، جمع: شیخ محمد سماوی.
از این کتاب، در مجله معهد المخطوطات ج ۴، ص ۲۲۸ (و به نقل از آن در: مقلمة دیوان دعل، دکتر محمد یوسف نجم، ص ۶) یاد شده است.

دکتر عبدالکریم الاشتراک این کتاب را در اختیار داشته و از آن بهره گرفته و در کتاب خود (دیوان دعل بن علی الخزاری) بدان استناد کرده است.

* شرح قصیده دعل التائیة

محمد بن محمد فسوی (کمالاً) - م ۱۱۳۴؛ تأليف: ۱۴: رمضان ۱۱۰۳، اصفهان؛ خطی مرعشی، ش ۳۲۲۵؛ تحریر: ۱۳۰۳، ۱۰۰ برگ (فهرست مرعشی ج ۹ ص ۲۶).

نسخه دیگر: مرعشی ۱۴۴۵۸۲، تحریر: یوسف بن عبدالعظیم، ۱۳۰۴، تبریز (فهرست مرعشی ۴۲۴-۴۲۳/۳۶) ۹ نسخه در دنا ۹۴/۶ معرفی شده است.

* شرح قصیده دعل التائیة

سید محمد حسینی قزوینی (قرن ۱۲)، تأليف: ۱۴ ماه رمضان ۱۱۰۲؛ مرعشی شماره ۲۰۱۳، تحریر ۱۱۶۲، ۹۰ برگ (فهرست مرعشی ج ۶ ص ۱۵-۱۶).

(میراث شهاب سال ۸ ش ۴ ص ۶۹، دنا ۶/۹۴۱).

* شرح قصیده تائیه دعل

محمد مهلهلی بن محمد ابراهیم رضوی همدانی (ق ۱۳)؛ نسخه به خط مؤلف، ۱۸ برگ، تأليف: ۵ شوال ۱۲۵۵؛ مرعشی ۵۶۹۲/۲ (فهرست مرعشی ۹۰، دنا ۶/۹۴۱).

شرح قصیده تائیه دعل

محمد شفیع بن محمد شریف میر فندرسکی (ق ۱۲)؛ تحریر: محمد جعفر، ربيع الاول ۱۱۸۸، ۱۷ برگ؛ الهیات مشهد ۲۲۷۹۲/۷ (ف الهیات ۹۲۴/۳، دنا ۶/۹۴۱).

۴. نسخه های خطی عربی

* اخبار شعر دعل

از: ابن طیفور، احمد بن ابی طاهر (۲۸۰-۲۰۴).
اهمیت کتاب در آن است که معاصر دعل بوده است.

بنگرید: ابن الساعی، علی بن انجب (م ۶۷۴) الـ
الثمين فی اسماء المصنفين، تحقیق: احمد شروقی
تحقیق: محمد سعید حنشی. تونس: دارالغرب
الاسلامی، ۲۰۰۹/۱۴۳۰، ص ۲۶۲

* کتاب دعل، نسخه خطی کتابخانه، کنگره
امريكا شماره ۶۱/۶۵۵۳

بر اساس چاپ دانشگاه کتابخانی امریکا از
نسخه خطی لیون زولندک. در مجله المورد،

* شرح تائیه

ملا علی علیاری تبریزی (م ۱۳۲۷) که نسخه
نzd فرزنش میرزا محمد حسن علیاری بوده
است (ذیعه ج ۳، ص ۲۰۵ و ج ۱۴ ص ۱۱)
* شرح قصیده دعل
سید نعمه الله جائزی. بنگرید: الذریعه، ج ۱۴
ص ۱۲.

* شرح تائیه دعل خزاعی

شرح مفصل از میرزا محمدحسن زنوی (م
۱۳۱۰ق) شاگرد شیخ انصاری. الذریعه
اشارة به آن در: ستارگان حرم، ش ۱۷؛ سایت
حوزه ۱۳۹۰/۱۰/۴ ش. (ذیل: زنوی، میرزا رضی)

* شرح قصیده دعل

فضل تونی
صدیقه وسمقی در کتاب شاخه‌های شکسته،
ضمون منابع خود (ص ۷۰) و در متن نیز (ص
۴۶) از آن یاد می‌کند.

* کتاب فی دعل الخزاعی

جرج جرداق ضمن مصاحبه‌اش با رضا امیر
خانی به این کتاب اشاره می‌کند که تا کنون
چاپ نشده است. ضمن گزارشی که تحت
عنوان «عشق و شیلایحی یک مسیحی نسبت به
امام علی ایشان» در سایت حوزه به تاریخ
۱۳۸۸/۲/۵ ش آمده است.

تذکر:

شرح القصيدة التائية (از مجلسی و فسوی)
در مرآة الكتب ثقة الاسلام ج ۶ ص ۶۱ (چاپ
مرعشی ۱۴۳۲/۱۱/۲۰) به نام شرح القصيدة الثانية
لدعیل الخزاعی آمده که باید خطای چاپی باشد.
۵ مقالات فارسی در نشریه‌ها و روزنامه‌ها و
مجموعه‌ها

* اثر زبان فارسی در اشعار دعل

حسین چوین، نشریه دانشکده ادبیات و علوم
انسانی دانشگاه تهران، ش ۱۵۷، بهار ۱۳۸۰ ش،
ص ۲۷۸۲۶۹

* احسان حضرت امام هشتم به دعل خزاعی
طلوع اسلام، ۱۳۴۷/۱۱/۱۲ ش، ص ۱ و ۴

* امام رضا (علیه السلام) و دعل خزاعی
زائر، ش ۴۴، فوردهن ۱۳۷۷ ش، ص ۱۸
* امام رضا (علیه السلام) و مرثیه سرانی دعل
رسالت ۱۳۶۸/۵/۲۴، ص ۴.

* تبری ویژگی بارز دعل
محسن هاشمی؛ جام جم، ۱۳۸۱/۱/۲۶ ش،
ص ۸

* ترجمه و شرح قصیده دعل خزاعی در مدح
حضرت رضا (علیه السلام)
علامه مجلسی، تصحیح تقدیمی، نامه آستان
قدس، ش ۲۸، خرداد ۱۳۴۶ ش، ص ۵۳-۳۲

- سید رضا تقیوی دامغانی
پیام اسلام، ش ۵، آبان ۱۳۵۸ ش، ص ۴۱-۵۱
- * دعل خزاعی مداخ اهل بیت
ابوالقاسم حبیب‌اللهی (نویل)، نامه آستان قدس،
ش ۴، فروردین ۱۳۴۰، ص ۳۶-۴۴
- توضیح: نام نویسنده مقاله در مجله، «آقای نویل»
آمده است. به قرینه‌ی یادی از این مقاله که در نامه
آستان قدس ش ۲۸ ص ۲۲ شده، نام کامل
نویسنده به دست آمد و در اینجا ثبت شد.
- * دعل خزاعی دوست دوستان و دشمن
دشمنان
سید جعفر حمیدی، اطلاعات، ۳۰ مهر ۱۳۸۸
ش، ص ۶
- * دعل خزاعی و نویسنده‌گان عرب
علیرضا میرزا محمد، فرهنگ، ش ۱۶، زمستان
۱۳۷۴، ص ۱۳۹-۱۵۲
- * دعل ستایشگر خاندان امامت و مداخ
حضرت رضا صلی الله علیه و آله و سلم
جالل شریعت ترشیزی (ترجمه از دایرة
المعارف اسلام، نسخه فرانسوی)، نامه آستان
قدس، ش ۳۶، خرداد ۱۳۵۲ ش، ص ۱۳۰-۱۳۸.
- * دعل و محتشم: سرآمد مرثیه سرایان
سعیده ازدر دقایقی، کیهان فرهنگی، ش ۲۸۸ و
۵۹-۲۸۹ دی ۱۳۸۹ ش، ص ۵۴-۵۹
- [بر اساس نسخه آستان قدس رضوی کتابت
(۱۱۲۳)
بنگریل: شرح تائیه دعل خزاعی [در بخش کتابها]
حکایت دعل خزاعی شاعر
اسعد دهستانی، اطلاعات ۱۰/۲۴ ش، ص ۶
- * داری بر دوش دعل خزاعی
پرویز عباس داکانی، شهود، پیش شماره ۲، بهار
۱۳۷۹ ش، ص ۸۳-۱۰۴ موجود در کتابخانه ملی
- * در مدار خورشید عشق
جواد محلثی، قدس، ۵ دی ۱۳۸۴ ش، ص ۱۴
- * دعل بن علی خزاعی، شاعر اهل بیت
محدثه میر حسینی، مقاله آماده چاپ، برگرفته
است پایان‌نامه کارشناسی ارشد نویسنده با همین
عنوان، به راهنمایی دکتر فیروز حریرچی
- * دعل خزاعی**
صادق آینه‌وند، فصلی از کتاب ادبیات اتفاقی
در شیوه ج، ۱، ص ۱۰۹
- تهران: دفتر نشر فرهنگ اسلامی، ۱۳۵۹ ش
توضیح: شاعران دیگر که در این کتاب معرفی
شده‌اند.
- ابو الاسود دوئلی، کثیر عزّة، فرزدق، کمیت،
حمیری، منصور نمری، دیک الجن، ابن رومی،
حمانی علوی، شیر زنان سخنور.
- * دعل خزاعی شاعر علوی**

- * دفاع شعرای شیعه از حريم تشیع در عصر اول عباسی .۱۸۲-۱۶۱
- * شهامت ادبی دعبل خزاعی در پاسداری از حريم علی بن موسی الرضا علیه السلام
علی دودمان کوشکی، در مجموعه: ادب و هنر در آیینه فرهنگ رضوی
تهران: ۱۳۹۱ ش.
- * غریب طوس، دعبل شاعر اهل بیت قسمت اول: هوشیار، ش ۴۹۷، ۱۳۶۹/۳/۱۶
ش، ص ۱؛ قسمت دوم: هوشیار، ش ۴۹۸، ۱۳۶۹/۳/۲۳ ش، ص ۳-۲
- * قصيدة مدارس آیات زائر، ش ۹۲، مرداد ۱۳۸۱ ش، ص ۴۳
- * کاربرد هجاء در شعر دعبل لیلا بیژنی، اطلاعات، ۱ مرداد ۱۳۸۸ ش، ص ۶
- * مردی با چوبی دار بر دوش فرهاد چگنی (خانجان)، کیهان فرهنگی، ش ۱۴۷، آبان ۱۳۷۷ ش، ص ۳۳-۳۰
- * یاران امام علیه السلام: دعبل بن علی خزاعی سعیده محمد تقی زاده، قلس، ۱۳۸۲/۱۱/۳۰ ش، ص ۲
- ۶ مقالات عربی در نشریه‌ها و مجموعه‌ها
- * آل الیت فی شعر دعبل الخزاعی دکتر فاروق محمود الحبوبی، فصلنامه اهل الیت علیه السلام (کربلا) منشورات جامعه اهل الیت
- * دفاع شعرای شیعه از حريم تشیع در عصر اول عباسی .۱۸۲-۱۶۱
- محمد شیخ الرئیس کرمانی، علوم اسلامی، ش ۱۱۹ - ۱۴۰، تابستان ۱۳۸۷ ش، ص ۱۱۹
- * رعایت ادب در محضر ولی الف - رحیمی، رسالت، ۲۳ آذر ۱۳۸۴ ش، ص ۱۸
- * زندگی نامه دعبل خزاعی رسالت ۱۳۶۶/۱/۲۰ ش، ص ۴
- * شاعران بر جسته عصر امام رضا علیه السلام عباس مسلمی سیرجانی، زائر، ش ۵۶۵۵
اسفند ۱۳۷۷ - فروردین ۱۳۷۸ ش، ص ۵۳-۵۱
- * شاعر عاشقانه‌های ولایی، نگاهی به زندگی و آثار دعبل خزاعی محمدحسن پاکدمن، قلس، ۷ دی ۱۳۸۴ ش، ص ۳
- * شاعران غریب در کوچه‌های خلوت تشیع منصوره زرکوب، نشریه علوم انسانی دانشگاه الزهراء - ش ۳۴ و ۳۵، تابستان و پاییز ۱۳۷۹ ش، ص ۶۲-۴۵
- * شعر و نقش آن در جامعه [با تأکید بر شعر دعبل] سید هاشم بطحائی، نشریه دانشکده ادبیات دانشگاه تهران، ش ۱۶۴، زمستان ۱۳۸۱ ش، ص

عبدالکریم الاشترا (متولد ۱۹۲۸)، دمشق:
المستشارية الثقافية للجمهورية الاسلامية،
۱۴۲۱/۲۰۰۰، ص ۱۶۶.

ششمین کتاب از سلسله «كتاب الثقافة الاسلامية»
که مجموعه‌ای از مقالات است و یک مقاله آن در
مورد دعبل است.

* الهجاء السياسي في شعر دقبل الخزاعي
علی البهادلی، المنهاج، ش ۸ زمستان ۱۳۷۶
ش ۱۹۹۷. ص ۲۳۱ به بعد.

[موجود در کتابخانه تخصصی تاریخ - قم]
۷. مدخل های کتابهای مرجع فارسی

* تائیه دقبل

محمدحسین روحانی. دائرة المعارف تشیع ج ۴،
ص ۶۶-۶۷.

مقاله‌ای بسیار کوتاه مبتنی بر الذریعه و شرح
علامه مجلسی.

* تائیه دقبل

باقر قربانی زرین. دانشنامه جهان اسلام، ج ۶
ص ۳۵۰-۳۵۱.

* دقبل

سیلمصطفی حسینی دشتی. معارف و معارف،
قم: صدر، ۱۳۷۶ ش، ج ۵ ص ۴۱۴-۴۱۹. (مبتنی
بر: بحر، ۴۹، اعلام زرکلی و اعیان الشیعه)

* دقبل خزاعی

پژوهشی تحلیلی است در اشعار دقبل، از جهت:

دروندیه، واگان و صنایع بدیعی.
* تجاوبین بالأردن والزفرات...

مجموعه آثار کنگره دوم امام رضا علیهم السلام، ۱۴۰۸
ق، ج ۲، ص ۳۹۱-۳۹۸.

* دقبل الخزاعي الشاعر المتعدد
عبدالحليم عباس، الرسالة، ش ۲۲۱، ۱۳۵۶ ق.

بنگرید: دانشنامه جهان اسلام ج ۱۷
* دقبل الشاعر، الشجاع الوفى

عبدالعظيم علی قنلوی، الرسالة، ش ۶۹۰، ۱۳۶۵ ق.
بنگرید: دانشنامه جهان اسلام ج ۱۷.

* القلق والاغتراب في شعر دقبل الخزاعي
احمد علی ابراهیم محمود، المورد (فصلنامه)،

مجلد ۳۸، عدد ۴، ۱۴۳۳/۲۰۱۱ م-۲۰۱۱ ه، ص ۴۱-۶۲
پژوهشی در اشعار دقبل، از دیدگاه روانشناسی
است.

* مصادر دراسة دقبل الخزاعي

دکتر عبدالرزاق خلیفة محمود، المورد (فصلنامه).
بغداد: وزارت الثقافة، مجلد ۳۹، عدد ۱، ۱۴۳۳/۲۰۱۲ ه، ص ۱۰۱-۱۱۶.

مروری بر منابع شرح حال دقبل و اشعار او، که
ارزشمند و خواندنی است.

* الملتقى، دراسات في التراث الاسلامي

غلامحسین مصاحب. دائرة المعارف فارسی، تهران: امیرکبیر، ۱۳۸۳، ۱۳، ج ۹، ص ۹۸۲ مختصر.
*دuble خزاعی (اشتباه است، خزاعی درست است)

در: دانستنی‌های اسلامی برای نوجوانان (سرپرست: سید مهدی شجاعی). تهران: کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان، ۱۳۸۷، ش ۲ ص ۸۷۰.

* دuble خزاعی

سید غلامرضا تهمی. در: فرهنگ اعلام تاریخ اسلام، تهران: شرکت انتشار، ۱۳۸۵، ش ۱، ج ۲ ص ۱۰۵۰-۱۰۵۱.

مختصر، مبتنی بر اعلام زرکلی و معجم المؤلفین کحالة.

* دuble خزاعی

محمدحسین مشایخ فریدنی. دائرة المعارف تشیع، ج ۷، ص ۵۳۸-۵۴۰.

* دuble خزاعی

باقر قربانی زرین. مدخل در: دانشنامه جهان اسلام، ج ۱۷، ص ۷۸۴-۷۹۴. از قویترین و معترترین منابع در مورد دuble.

۸. مدخل های کتابهای مرجع عربی

* قائمه دuble

حسین مروة. در: دائرة المعارف الاسلامية

الشيعية، سید حسن الامین. بیروت: دارالتعارف، ۱۴۲۳/۲۰۰۲، ج ۹، ص ۳۶-۵۰. ضمن بررسی تائیه، مروری بر شرح حال شاعر نیز دارد.

* دuble

محمدحسین الاعلمی الحائری. دائرة المعارف الشيعية العامة. بیروت: اعلمی، ۱۴۱۳/۱۹۹۳، ج ۹، ص ۴۳۸-۴۳۹.

مختصر، مبتنی بر کشف الغمة و معجم الادباء

* دuble الخزاعی

ابوالفرح اصفهانی. در: الاغانی ج ۲۰، ص ۱۱۹-۱۸۶. مفصل ترین شرح حال دuble در میان منابع مشتمل (ردکه: دانشنامه ۷۹۲/۱۷).

۹. مقالات در نقد و معرفی کتابهای فارسی

[* دuble خزاعی]

سایت خبرگزاری فارس ۱۳۹۱/۷/۲۹ آبان
گزارشی مفصل از کتاب دuble خزاعی نوشته علی اکبر ولایتی

[* دuble خزاعی شاعر دار بر دوش]

دفاع شاعران شیعی از صراط حق
گزارشی در معرفی کتاب دuble خزاعی شاعر دار بر دوش - نوشته مصطفی قلی زاده. سایت حوزه ۲۴ / آبان / ۱۳۸۹ ش

[* شاخه‌های شکسته]

١٨٧

- تصویری درست در شاخه‌های شکسته (معرفی کتاب) مصطفی قلیزاده، اطلاعات ۱۱/دی ۱۳۷۳، ش ۶
- * مقالات در نقد و معرفی کتابهای عربی ۱۰. مقالات در نقد و معرفی کتابهای عربی
- * ثالث مجموعات من شعر دعبدل الخزاعی دراسة نقدية عبدالكريم الاشتري
- مجلة المجمع العلمي العربي، ج ۳۹، ش ۳، صفر ۱۳۸۴ ق. بنگرید: دانشنامه ج ۱۷
- * [كتاب دعبدل بن على الخزاعي / عبدالكريم الاشتري]
- این کتاب در اصل رسالت دکترای عربی در دانشگاه عین الشمس قاهره در سال ۱۳۴۱ ش ۱۹۶۲ م بوده است.
- ملاحظات و تعلیقات علی دعبدل بن على الخزاعی تأليف عبدالكريم الاشتري عبدالصاحب دجیلی
- مجلة المجمع العلمي العربي، ج ۴۰، ش ۱، شعبان ۱۳۸۴ ق (دانشنه ۷۹۲/۱۷)
- * [دعبدل الخزاعي تأليف السيد محسن الأمين] ابراهيم وائل
- رسالة، ش ۸۶۸ ۱۳۶۹ ق. (دانشنه ج ۱۷)
- * [حول ديوان دعبدل بن على الخزاعي]
- احمد جندی
- مجلة المجمع العلمي العربي، ج ۳۸ ش ۱، شعبان ۱۳۸۲ ق (دانشنه ج ۱۷)
- * شاعر آل البيت دعبدل بن على الخزاعی، دراسة تقديرية لآخر المجموعات من شعره، صنعته محمد يوسف نجم عبدالكريم الاشتري
- مجلة المجمع العلمي العربي، ج ۳۸، ش ۳، صفر ۱۳۸۳ ق. (دانشنه ج ۱۷)
۱۱. پایان نامه‌ها
- * بررسی ادب شیعه از آغاز تا پایان عصر غیت صغیری صادق سیاحی. راهنمای: فیروز حریرچی دانشگاه تهران، ۱۳۷۴ ش.
- یک فصل به شعر دعبدل اختصاص یافته است. چکیده آن در سایت حوزه ۱۳۸۷/۱۲/۲۶ ش آمده است.
- * ترجمه و بررسی فنون بلاغی در اشعار ولایی - سیاسی دعبدل الخزاعی راهنمای: حسین چوین. مشاور: سید احمد حسینی کازرونی. دانشگاه آزاد اسلامی، واحد ذرفول، ۱۳۷۸ ش.
- موجود در: کتابخانه ملی
- * شعر دعبدل بن على الخزاعي

- رحیم انصاری پور. راهنمای عباس پور عباسی.
مشاور: بابر دلخی.
دانشگاه آزاد اسلامی، واحد آبادان و خرمشهر،
۱۳۸۱ ش، ۱۴۱ ص.
- موجود در کتابخانه ملی
۱۲. موارد غیر کتابی
- * سمینار بزرگداشت شاعر معهد، دعل بن على خزاعی [جزوه]
اهواز: اداره ارشاد خوزستان، ۱۳۶۸ ش، ۷ ص.
- موجود در: کتابخانه ملی
* مرمت مقبره و آستانه دانیال نبی و دعل خزاعی [سنده دولتی]
اهواز: استانداری خوزستان، ۱۳۷۰ ش، ۱۱۲ ص.
- موجود در: کتابخانه ملی
* سمینار بزرگداشت شاعر معهد قرن دوم و سوم هجری، دعل بن على خزاعی [پوستر]
اهواز: اداره ارشاد خوزستان، ۱۳۶۸ ش.
- موجود در: کتابخانه ملی
* روایت اتراعی از زندگی دعل خزاعی [گزارش]
گزارشی از مجموعه تلویزیونی «ریشه در زمان»
که ضمن آن به زندگی دعل اشاره شده است.
خیمه، ش ۱۱، اسفند ۱۳۸۲ (نقل از آن در: سایت حوزه)

۱۳. استقبال‌ها، معارضه‌ها و ترجمه‌های قصاید دعل
- * تخمیس قصیده دعل، چاپ شده به ضمیمهٔ لثای الفقهاء عبدالحسین وکیلی قمی. قم: علمی.
- * ترجمه منظوم تائیه محمدصالح محقق، استاد ادبیات در دزفول.
این ترجمه ضمن مجموعه اشعار مؤلف چاپ شده است. (نسیم کوثر، قم: تعلیم و تربیت اسلامی، ۱۳۹۱ ش، ص ۱۵۱-۱۵۶)
- بیش از ۱۲۰ بیت، با مطلع:
دیشب سرای همسرایان پرنا بود
در هر سکوتی نیز فریاد عزا بود
- * ترجمه منظوم رائیه دعل تحت عنوان خاک پاک
لطف الله صافی گلپایگانی (معاصر) - ۱۶ بیت
با مطلع:
دو قبر است در طوس نزدیک هم
یکی مرقد پاک خیر ام
کتاب بزم حضور - قم: مرکز ترجمه و نشر آثار آیت الله صافی، ۱۳۸۹ ش، ص ۲۵-۲۷.
- * حقوق آل حق - ترجمه قسمتی از قصیده تائیه محمدحسین بهجتی (شفق)، پیام اسلام، ش ۶ آذر ۱۳۵۸ ش، ص ۵۹-۶۱

قصیده عربی در استقبال دعل خزاعی [نسخه خطی: ملک ۵۹۳/۲۴ – که در فهرست آن ۹۷/۵ و دنا ۱۷/۶ به نام ساکب العبرات ثبت شده است. در فتحا ۸۲/۱۷ به ارتباط این قصیده با دعل اشاره نشده است].

در پایان کتاب تظلم الزهراء (چاپ سنگی) چاپ شده است، شامل ۷۴ بیت، با مطلع: خلیلی شقا الجیب بالحسرات و قوما باسعادی علی النرفات مرحوم استاد محلث ارمومی در حاشیه دیوان میرزا ابوالفضل تهرانی ص ۵۸ از آن یاد کرده و چند بیت آن را نقل کرده است.

* قصیده تائیه در معارضه دعل

میرزا ابوالفضل تهرانی، ضمن دیوان او به تصحیح سید جلال الدین محلث ارمومی (تهران رنگین، ۱۳۶۹ قمری ۱۳۹۹ شمسی) ص ۴۷-۳۳.

میرزا ابوالفضل تهرانی صاحب این دیوان و کتاب مهم شفاه الصدور در شرح زیارت عاشورا (م ۱۳۱۶ ق) مقام علمی بلندی دارد که در رساله محلث ارمومی (مقدمه مبسوط همین کتاب)، نیز کتابهایی: مدینة الادب، نامه فرهنگیان و تذكرة قلس (هر سه از محمد علی عبرت نایینی) به تفصیل آمده است.

این قصیده در ۲۳۰ بیت، در معارضه با تائیه

* قصیده تائیه (خطی)

به اقتضای تائیه دعل – ۳۸۱ بیت

مرعشی شماره ۲۱۱۵/۲ – برگ ۱۰۸ تا ۱۲۳

(فهرست مرعشی ۱۷۷۶)

* گزارشی از قصیده دعل

محمد طاهر هاشمی شافعی (۱۲۹۲- ۱۳۷۰ ش)

بخشی از کتاب: مناقب اهل بیت علی‌ا بن ابی‌طالب از دیدگاه اهل سنت.

مشهد: بنیاد پژوهش‌های اسلامی، ۱۳۸۹ ش، ص ۲۰۶-۲۱۰.

* مرثیه اشکبار

قوم الدین حسنی قزوینی (م ۱۱۵۰)

ترجمه منظوم فارسی مساکب (یا: ساکب) العبرات – که اصل آن نیز از اوست.

در استقبال از تائیه دعل (یاض العجه، زیوزی، تحقیق علی رفیعی، ج ۴، ص ۱۷۸)

توضیح: در کتابخانه مرعشی ۹۴۷۰/۱ مرثیه جگرسوز از او یاد شده که ۷۲ بیت است و در سال ۱۱۰۲ سروده شده است. در حالی که ساکب العبرات، در سال ۱۱۱۸ سروده شده است. پس این ترجمه قصیده عربی او نیست.

* مساکب العبرات (یا: ساکب العبرات)

قوم الدین الحسنی القزوینی (م ۱۱۵۰) ۷۲ بیت

– تاریخ سرودن: ۱۱۰۸

دuble است که شرحی مختصر بر آن از ناظم در حاشیه صفحات آمده است. تعلیقه استاد محلت ارمومی در مورد قصیده دuble (ص ۴۹ تا ۵۸) نکات مهمی در بر دارد.

البته قصیده دیگر میرزا ابوالفضل (ص ۴۸ تا ۵۶) رانیز می توان معارضه دuble دانست.

*قصیده تائیه در معارضه دuble
صالح بن طلائع (الملک الصلاح).

چند بیت از آن را سید علی خان مانی در انوار
الربع آورده است. با مطلع:
أ لاثم دع لوحى على صبواتى / فما فات يمحوه
الذى هو آت.

مرحوم محلت ارمومی در تعلیقات دیوان میرزا ابوالفضل تهرانی ص ۴۸ و ۵۰ به آن اشاره می کند.
۱۴. آثار مکتوب به زبانهای دیگر (غیر از
فارسی و عربی)

Di'bil, by: L.Zolondek*
Encyclopedia of Islam , Ed. 2, 2004

(دشنله ج ۱۷) زولوندک Zolondek مجموعه ای شامل شرح
حال کوتاه درباره دuble و بخشهایی از سرودهای
او و ترجمه انگلیسی ۷۷۸ بیت از آنها را در
Kentacky ۱۳۴۰/۱۹۶۱ ش در دانشگاه کنتاکی
آمریکا به چاپ رساند. (سزگین، ج ۲، جزء ۴، ص ۹۳-۹۲)
و اگر Wagner و بلاشر Blacher بر این مجموعه

تعليقات و استدرakahای نگاشته‌اند (سزگین، همان، ص ۷۹۱، فربانی، دشنله ج ۱۷، ص ۷۹۳)

* Di' bil – by: Huseyn Elmali

Turkiye diyenet Vakfi Islam.

Ansiklopedisi, Istanbul: Turkiye Diyanet Vakfi,
1988 -. (TDVIA)

(دشنله ج ۱۷)

* Di' bill ibn 'Ali al-kuzaI ,Abu 'Ali - by: G.J.H. van Gedr.

Encyclopedia of Arabic literature,
Ed. Julie scott Meisami and Paul starkey.
London,: Routledge, 1998.

(دشنله ج ۱۷)

*Di' bil , by: A.Schaade,Encyclopedia of Islam,
Reprint: 1987.

(دشنله ج ۱۷)

*The life of imam 'Ali bin musa al-rida', Baqir sharif al-Qarashi ,Translated by: Jasim al-rasheed;
Ansarian, 2001 , PP. 638-650

ترجمه انگلیسی گزارشی مختصر از دuble و
شعرش در: کتاب حیة الامام علی بن موسی
الرضاعلیا: دراسة و تحلیل. تأليف باقر شرف
القرشی. نجف: مكتبة الامام الحسن العلیا،
۱۴۲۹ ص ۲۰۰۸/۱۴۲۹ ج ۲. ۱۶۲-۱۷۵

*Uyun Akhbar al-reza, Muhammad ibn Ali ibn Babawayah al-Qummi, Translated by: Ali Peiravi, Qom: Ansarian, 2006. Vol. 2,PP. 298, 600-611.

ترجمه انگلیسی گزارش‌های صلوق در عيون
اخبار الرضا علیا: باب ۴۰ و ۶۶ درباره دuble.